

ОГНЯН САПАРЕВ
ДЕНЯТ НА МАЙМУНИТЕ

chitanka.info

„Планетата на маймуните“ е писана през 1963 г.: за научната фантастика двадесет години са цяла епоха. Днес тази история сигурно щеше да бъде разказана по-гротескно и по-жестоко — през последните двадесет години антиутопическият сарказъм на западните фантасти (не без помощта на действителността) значително се е засилил. Но особеностите на тази антиутопична книга се определят не само от историческия момент и литературната традиция, а и от личността на нейния автор Пиер Бул, един от интересните (странни) следвоенни френски писатели. В своите разнообразни — реалистични и фантастични — произведения той се обръща към парадоксите на човешката природа и цивилизация, които умее да превръща в абсурдни художествени ситуации. Този скептичен и остроумен разобличител на пороците на буржоазното общество се вълнува дълбоко от гротескните взаимоотношения между наука и политика, от смешната абсурдност на религиозните и антимашиинни предразсъдъци, от зловещата абсурдност на военната психоза.

Малко преди Втората световна война младият електроинженер Пиер Бул (роден в Авиньон през 1912 г.) отива в Малая, за да рационализира производството на каучуковите плантации. Там той открива един друг свят със съвсем различни принципи и ценности: този факт сигурно не е без значение за характерния му художествен интерес към парадоксалното в живота, както и за лирично-ироничния му хуманизъм. Той обича да иронизира наивната ценностна едностранчивост, осветена от културната традиция.

Пиер Бул е мобилизиран във френската армия в Индокитай — сражава се в Бирма и Китай. Попада в плен у японците, работи в пленнически лагер, успява да избяга, връща се във Франция и взема участие в съпротивата. След войната отново пътешествува до Малая и Африка. Този богат житейски опит, екзотични впечатления и силни преживявания намират израз в обширното му реалистично творчество. Най-голяма известност му носи антивоенният роман „Мостът на река Квай“ (1952), засилена по-късно и от успеха на едноименния филм (познат и на българския зрител). Изображението на военнопленническият лагер в Бирма, на сблъсъка между европейските и японски предразсъдъци издава автентични впечатления, а финалът — военната необходимост от разрушаване на построения с огромни

усилия мост, човешката гордост от който обединява враждуващите — е характерна проява на горчиво-ироничната сюжетна поанта у Пиер Бул.

От реалистичните му произведения трябва да бъдат отбелязани още „Палач“ (1954), „Изпитанието на белите хора“ (1955), „Професията на господ бог“ (1960) и др.

Разнообразно е и научнофантастичното творчество на Пиер Бул — „Абсурдни приказки“ (1953), „ $E=mc^2$ “ (1957), „Човекът, който мразеше машините“ (1957), „Градината на Канашима“ (1964), „Благотворителни истории“ (1965), „Quia absurdum“ (1970), „Игри на разума“ (1971) и др. Повечето са сборници с разкази, в които лиричното и абсурдното си подават ръка за осъществяване на моралистични и хумористично-сатирични цели: писателят има вкус към личната или горчива ирония на парадоксите. В това отношение фантастичните произведения на Пиер Бул са продължение на реалистичното му творчество с други художествени средства. Типичен пример за неговия сатирично-ироничен интерес към моралната отговорност на учените е повестта „ $E=mc^2$ “ — фантастична интерпретация на създаването и употребата на атомната бомба.

Несъмнено най-значителното научнофантастично произведение на Пиер Бул е романът „Планетата на маймуните“. Немалък принос за неговата популярност има и едноименният филм (1968) и телевизионна серия на Си-Би-Ес (1974) въпреки всичките си отстъпления от литературния първоизточник. Ефектните маймунски маски са правени цели две години — така че да не спъват мимиката на актьора и да бъдат достатъчно индивидуализиращи и убедителни.

Традицията на уподобяването човек–животно опира в тотемизма; механизмът „всичко наопаки“ (обърнат свят) за маркиране на необичайни, траурни и пр. обстоятелства е древен и универсален. Той характеризира далеч не само средновековната култура и нейния карнавал...

Сред аналозиите човек–животно — по обясними причини — аналогията човек–маймуна е особено предпочитана: тя е обща тема както във всекидневната реч, шеги и поведение, така и в по-сериозни антропологически, етологически^[1] и философски разговори. Трябва да подчертаем и още нещо: за разлика от европейския културен кръг маймуната в страните на Далечния Изток не е алегорична пародия на човека. В Индия, по островите на Малайския архипелаг, в някои

райони на Китай и др. тя носи свещена нимба: на маймуноподобни богове се строят храмове, принасят се жертви, отправят се молитви. Там маймуната е и положителен литературен герой (като популярния сред народа и литературата „цар на маймуните“ Сун Ву-кунг — защитник на слабите, борец срещу несправедливите власти). Можем да допуснем, че подобен факт не е останал неизвестен за Пиер Бул, който прекарва осем години в Малайзия.

Съпоставката човек–маймуна има и по-близка френска традиция: през 1951 г. Веркор пише прочутия си философски роман-памфлет „Хора или животни“ (издаден у нас от „Народна култура“, 1967).

Сорор — планетата-сестра — действително прилича много на земята, а кошмарната на пръв поглед замяна на хората с маймуни като че ли не се е отразила много върху нравите и обществения живот. И все пак — това не е една от многобройните алегии — колкото лесни, толкова и банални, — написани на човекомаймунска тема.

Философско-дидактическата алегоричност на „Микромегас“ на Волтер убива фантастиката. Невероятното в „Островът на пингвините“ на А. Франс веднага разкрива характера си на сюжетно-сатиричен предлог. Истинската родова нишка по-скоро води към „Гъливер“ на Суифт, единственият, който умееше да превръща алегорията в убедителен самостоятелен художествен свят. (Разбира се, писателят Пиер Бул не е нито толкова силен, нито толкова мизантроп.)

Еволюиралите маймуни на Сорор не са просто окарикатурени хора — те имат своя логика, а някои са доста симпатични. Авторът не пропуска възможностите, които аналозиите му дават да остроумничи — но и внимава да не ги превърне в плоски закачки. (Препратките имат очевиден адрес в буржоазното общество.) Присъщият на писателя лиризм тук играе несъмнено положителна роля.

„Планетата на маймуните“ се спасява от плоската алегоричност благодарение на „хитрата“ си сюжетно-композиционна постройка. Алегоричната история (съдържанието на „космическата бутилка“) и иронично-пародийната поантова рамка (начално-финалната ситуация) са нейните две — влизаци една в друга — „матрьошки“. Не трябва да пропускаме обаче третата, най-малка „матрьошка“ — откъслечната история на пропадането на човешкото общество на Сорор, възкресена в родовата памет на жената-подопитен екземпляр. Уви, думите ѝ за умствената леност, обхванала хората, когато „даже детективските

романчета изглеждат произведения, изискващи прекалено духовно напрежение“, не звучат чак толкова невероятно...

Романът „Планетата на маймуните“ е криво огледало, което обръща нещата наопаки, за да видим opakото на нещата. И това огледало-предупреждение не е черно: в него проблясват не само искрите на смеха, но и вярата на автора в човешката личност и силата на разума.

[1] Етология — наука за поведението на животните. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.